

Ю.В. Білоусов,* О.Ю. Поліщук**

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ЯКОСТІ ТОВАРІВ (РОБІТ, ПОСЛУГ)

Розвиток економічних відносин в Україні супроводжується насиченням ринку різноманітними товарами вітчизняного та іноземного виробництва, причому не завжди вони мають належну якість. Низька купівельна спроможність українського споживача сприяє зростанню пропозиції дешевого товару, який інколи за низькою ціною приховує неналежну чи невисоку його якість.

Захист інтересів і прав споживачів неможливий без забезпечення гарантії отримання товарів і послуг належної якості. В умовах суспільства масового споживання якість стала основним критерієм, який впливає на поведінку споживача під час здійснення покупки або отримання послуги.

Всі провідні країни світу мають дуже жорстку систему регулювання виробництва та реалізації товарів (робіт, послуг) на своїх ринках. Для прикладу в Європейському Союзі такі вимоги визначаються різноманітними директивами та великою кількістю регламентів, рішень та стандартів¹.

Із моменту проголошення Україною незалежності та поступового переходу економіки на ринкові відносини в країні постійно створюються нові підприємства, які поповнюють споживчий ринок широким асортиментом товарів. Поряд із підприємствами, котрі вже протягом тривалого часу, зберігаючи гарні традиції якості, здійснювали й здійснюють виробництво товарів, виконання робіт та надання послуг, новостворені підприємства не завжди дотримуються норм законодавства, вимог державних стандартів, ветеринарно-санітарних правил стосовно якості їх виробництва. Інколи переважає потреба отримання миттєвого прибутку без огляду на подальшу перспективу та наслідки своєї діяльності.

Органи державної влади та місцевого самоврядування намагаються приділяти увагу розвитковій системі захисту українського споживача від неякісних продуктів, однак не завжди це має системний, послідовний та постійний характер. Особливої актуальності це питання набуває у зв'язку з проголошенням європейської спрямованості зовнішньої політики, адаптацією національного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (ст.ст. 51, 52, 75 Угоди про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною², розділ V Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу³).

Додаткова складність полягає у тому, що досі інколи доводиться користуватися застарілими стандартами та нормативно-технічними документами. Виробники продукції та контролюючі органи не завжди дотримуються вимог нормативної бази, яка регламентує виробництво, випробування та обіг товарів (робіт, послуг) на українському ринку.

© Білоусов Ю.В., Поліщук О.Ю., 2005

*завідувач Подільської лабораторії НДІ приватного права і підприємництва АПРН України, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Хмельницького університету управління та права, кандидат юридичних наук, доцент

** молодший науковий співробітник Подільської лабораторії НДІ приватного права і підприємництва АПРН України

¹ Ханік-Посполітак Р., Херрнфельд Х. Захист прав споживачів // Український правовий часопис. — 2004. — № 5 (10). — С. 130.

² Угода про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною, підписана 14.06.1994 р., ратифікована 10.11.1994 р., набула чинності 01.03.1998 р. // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 2003. — № 8.

³ Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 р. // ВВР. — 2004. — № 29. — Ст. 367.

Правове забезпечення належної якості товарів (робіт, послуг) на сучасному етапі розвитку суспільства як наукова проблема також набула актуальності. Не випадково за останні десятиліття на теренах колишнього Радянського Союзу представниками різних галузевих юридичних наук опубліковано ряд праць, присвячених цій тематиці. Так, наприклад, цивільно-правовий аспект забезпечення належної якості товарів (робіт, послуг) досліджували у своїх працях В.С. Белих⁴, В.В. Богдан⁵, Т. Кагал⁶, А.В. Комаров⁷, В.Ф. Опришко⁸, А.М. Парамонова⁹, Є.В. Проскуріна¹⁰, Л.Є. Чапкевич¹¹ та ін.

Україна як молода держава тільки формує нормативну базу регулювання відносин у сфері захисту прав споживачів, що могла б відповідати світовому досвіду та стандартам Європейського Союзу. Тому важливим завданням нашого дослідження, яке і становить його мету, є аналіз чинного законодавства України, що регулює питання визначення поняття належної якості товару (роботи, послуги), критеріїв такої якості товарів (робіт, послуг) та їх узгодження при формулюванні у законодавчих актах України.

Основою захисту прав споживачів є положення розділу II Конституції України¹², яким визначено права, свободи та обов'язки людини та громадянина і, зокрема, ч. 3 ст. 42, де передбачено, що держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів. Відповідно до ст. 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя й здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. Це положення на конституційному рівні з'явилося вперше. Регулюються ці відносини Цивільним¹³ та Господарським кодексами України, Законами України: "Про захист прав споживачів", "Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини" ("Про безпечність та якість харчових продуктів" — нова назва Закону)¹⁴, численними постановами Кабінету Міністрів України, підзаконними актами міністерств та відомств, давно прийнятими й новорозбленими стандартами України.

Насамперед, слід вказати, що в Законі України "Про захист прав споживачів" відсутні терміни "якісний" та "неякісний" товар. Використовуються терміни "належна якість" та

⁴ Белих В.С. Гражданско-правовое обеспечение качества продукции, работ, услуг: Автореф. дисс. ... доктора юрид. наук. 12.00.03. — Уральская государственная юридическая академия. — Екатеринбург, 1994. — 34 с.

⁵ Богдан В.В. Гражданско-правовые способы защиты прав потребителей в сфере торговли и услуг // Юрист. — 2003. — № 7. — С. 11-14.

⁶ Кагал Т.О. Законодавство про захист прав споживачів у сфері якості товарів у системі законодавства України // Право України. — 1998. — № 8. — С. 98-101.

⁷ Комаров А.В. Законодательство о защите прав потребителей в ЕС и России // Актуальные проблемы государства и права на рубеже веков. — М.: Изд-во Российского университета дружбы народов, 2000. — С. 156-164.

⁸ Опришко В.Ф. Качество продукции: управление и право. — К.: Вища школа, 1982. — 224 с.

⁹ Парамонова А.М. Компенсация морального вреда, причиненного товаром ненадлежащего качества // Актуальные проблемы правовой науки. Выпуск 1. — Архангельск: Поморский государственный университет им. М.В. Ломоносова, 2000. — С. 146-152.

¹⁰ Проскуріна Е.В. Информация о товаре как одна из составляющих его качества // Российская академия юридических наук. Научные труды. Выпуск 3. Том 1. — М.: Издательская группа «Юрист», 2003. — С. 790-792.

¹¹ Чапкевич Л.Е. Качество и безопасность потребительских товаров: Эволюция правового регулирования // Адвокат. — 2005. — № 7. — С. 88-96.

¹² Конституція України від 26 червня 1996 року // ВВР. — 1996. — № 30 — Ст. 141.

¹³ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // ОВУ. — 2003. — № 11. — Ст. 461.

¹⁴ Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини: Закон України від 23.12.1993 р. // ВВР. — 1998. — № 19. — Ст. 98; Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 06.09.2005 р. // ОВУ. — 2005. — № 42. — Ст. 2641.

“неналежна якість” (ст. 3), преамбула цього Закону оперує поняттями “недолік” і “суттєвий недолік”, не розкриваючи при цьому їхнього змісту.

Щодо якості товарів (робіт, послуг) ст. 12 Закону України “Про захист прав споживачів” співзвучна із ст. 673 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), відповідно до якої продавець повинен передати покупцеві товар, якість якого відповідає умовам договору купівлі-продажу. Також у ЦК України визначено, що у разі відсутності в договорі умов щодо якості товару, то цей товар має відповідати меті, з якою такий товар звичайно використовується. У разі продажу товару за зразком та (або) описом продавець повинен передати покупцеві товар, який відповідає такому зразку та (або) опису. Водночас ст. 12 Закону України “Про захист прав споживачів”, на відміну від згаданої статті ЦК України регулює якість не тільки товарів, але й робіт і послуг. Таке механічне перенесення критеріїв якості товарів на регулювання якості послуг та робіт нічим не обумовлено, тим більше, що надання послуг та виконання робіт за Цивільним кодексом України регулюється окремо.

Щодо якості надання послуг, то ст. 767 ЦК України визначає, що наймодавець зобов’язаний передати наймачеві річ у комплекті й у стані, що відповідають умовам договору найму та її призначенню. Наймодавець зобов’язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров’я, майна наймача або інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею, — тобто визначено вимогу про забезпечення наймача інформацією про річ, що передається у найм.

Ст. 857 ЦК України визначає, що робота, виконана підрядником, має відповідати умовам договору підряду, а у випадку їх відсутності або неповноти — вимогам, що звичайно ставляться до роботи відповідного характеру. Виконана робота має відповідати якості, визначеній у договорі підряду, або вимогам, що звичайно ставляться, на момент передання її замовникові.

З цих вимог щодо якості товарів, робіт, послуг, визначених у ЦК України, ми можемо визначити як фактично тільки один критерій, що є однаковим для товарів, робіт, послуг, — визначення якості у договорі.

Таке звуження розуміння критеріїв якості у ЦК України, а також формально-універсальне визначення критеріїв щодо товарів (робіт, послуг) у Законі України “Про захист прав споживачів”, на наш погляд, не відповідає потребам правового регулювання захисту прав споживачів. Також повинні бути ідентичними критерії якості товарів (робіт, послуг) та критерії їх недоліку, хоча на сучасному етапі розвитку вітчизняного законодавства ми спостерігаємо дещо іншу ситуацію.

В Законі Російської Федерації “Про захист прав споживачів”¹⁵ недолік товару визначається як невідповідність товару (роботи, послуги) стандарту, умовам договору або вимогам, що зазвичай до нього ставляться. Отже, недоліком визнається невідповідність товару (роботи, послуги), в той же час критеріями якості визнані договір, мета використання товару. До цього слід додати, що з критеріїв якості і поняття “недолік” виключена інформація про товар, хоча обов’язкові вимоги до цієї інформації та відповідальність за їх порушення в законі збережені.

На відміну від російського законодавства, Закон України “Про захист прав споживачів” містить вимогу щодо інформації про товар і визначає, що недоліком визнається окрема невідповідність товару (роботи, послуги) вимогам нормативних документів, умовам договорів або вимогам, що пред’являються до нього, а також інформації про товар (роботу, послугу), яка надана виробником (виконавцем, продавцем). Отже, як ми бачимо, з визначення поняття недоліку, одним з критеріїв є відсутність інформації про товар, а в ЦК України вимоги щодо відповідної інформації є лише у випадку інформації про річ, яка надається у користування.

Важливим критерієм якості товарів (робіт, послуг) є відповідність її вимогам нормативно-правових актів та нормативно-технічних документів.

У ст. 2 Закону України “Про захист прав споживачів”¹⁶ не наводиться конкретний перелік

¹⁵ Сорк Д.М. Законы «О защите прав потребителей» некоторых стран СНГ: Сравнительное исследование // Юридический мир. — 1997. — № 4. — С. 34-40.

правових форм, які мають забезпечувати якість товарів. У ній лише зазначається, що споживач має право вимагати від продавця, щоб якість придбаного ним товару відповідала вимогам нормативних документів, умовам договору, а також інформації про товар, яку надає продавець. У Декреті Кабінету Міністрів України “Про стандартизацію і сертифікацію”¹⁷ конкретизуються види нормативних документів, якими встановлюються необхідні вимоги стосовно якості товарів (продукції). Закон України “Про захист прав споживачів” зобов’язує продавця передати споживачеві товар, який за якістю відповідає вимогам нормативних документів, умовам договору, а також інформації про товар, але не проголошує право продавця продати товар належної якості. Така норма є важливою, але не безумовною гарантією реалізації споживачем права на захист у випадку придбання товару неналежної якості.

Звичайно, сьогодні ще не можна стверджувати, що в Україні вже створена ефективна система, яка не допускає доступ у торгівельну мережу неякісних товарів, адже лише в 1992 р. було започатковано самостійну систему “технічного регулювання”, яка включає в себе стандартизацію та суміжні види діяльності (сертифікацію, метрологію, акредитацію). В основу національної системи технічного регулювання закладаються міжнародні принципи діяльності впливової Міжнародної організації по стандартизації (ISO), членом якої Україна стала ще у 1993 році, Європейської організації CEN/CENELEC. Велику роль у підвищенні якості українських товарів, безперечно, відіграватиме входження України в міжнародні структури¹⁸.

Ще одним критерієм якості товарів (робіт, послуг) є відповідність товару (роботи, послуги), що надається, інформації про неї. Обсяг цієї інформації міститься у ст. 18 Закону України “Про захист прав споживачів”.

Відповідно до визначення Цивільним кодексом вимог до якості надання товарів (робіт, послуг), вважаємо за доцільне визначення ще одного критерію якості — придатності до використання з метою, із якою зазвичай використовується даний товар (робота, послуга).

Ми вважаємо доцільним даний критерій визначити як самостійний, оскільки ні в договорі, ні в стандартах не обумовлюються всі без винятку вимоги, зокрема ті, які є очевидними, звичайними. У випадку спору про якість товару (робіт, послуг) вони можуть і повинні враховуватись.

Закон України “Про захист прав споживачів” не містить поняття “обов’язкові вимоги до якості товарів”. Загальний перелік вимог до продукції визначено в ст. 13 Закону України “Про стандартизацію”¹⁹. У цей перелік входять вимоги, що встановлюються державними стандартами для забезпечення безпеки продукції, процесів чи послуг для захисту життя, здоров’я, майна людини, захисту тварин, рослин, охорони довкілля.

Підсумовуючи усе вищевикладене, необхідно зазначити, що в Закон України “Про захист прав споживачів”, на нашу думку, необхідно ввести додатковий критерій якості — придатність наданих товарів (робіт, послуг) до мети їх використання.

Законодавче закріплення питання належної якості товарів (робіт, послуг) хоч і має ряд переваг, порівняно, наприклад, із російським, але все ж таки потребує вдосконалення. Так, на нашу думку, необхідно узгодити критерії якості, визначені в Законі України “Про захист прав споживачів” із вимогами якості, визначеними у ЦК України, необхідно ввести обов’язкові вимоги до якості товарів, визначення системи і змісту яких може повинно стати предметом подальших наукових досліджень.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільно-правових дисциплін
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 2 від 7 жовтня 2005 року)*

¹⁶ Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1991 року // ВВР УРСР. — 1991. — № 30 — Ст. 379.

¹⁷ Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року // ВВР. — 1993. — № 27 — Ст. 289.

¹⁸ Іваненко Л., Язвінська О. Реалізація права споживачів на придбання товару належної якості // Право України. — 2003. — № 8. — С. 76.

¹⁹ Про стандартизацію: Закон України від 17 травня 2001 року // ВВР. — 2001. — № 31. — Ст. 145.